

Prilog određivanju predmeta sociologije zaštite na radu

Danilo Ž. Marković

Fakultet političkih nauka Beograd

Revija za sociologiju, god VIII. 1978 (1—2, siječanj-lipanj); 89—95

1. S postepenim pretvaranjem sociologije u empirijsku i egzaktnu nauku rastao je broj posebnih sociologija. O njihovoj predmetnoj određenosti međusobnom odnosu i odnosu prema opštoj (teorijskoj) sociologiji postoje različita, često divergentna, shvatanja. U Jugoslaviji i opšta i posebne sociologije su relativno mlade nauke.¹ Pored toga što su postajala i postoje, različita shvatanja o njihovoj predmetnoj određenosti i međusobnom odnosu, smatramo da se može reći da uglavnom postoji saglasnost o predmetnoj određenosti posebnih sociologija.² Posebne sociologije za predmete svojih proučavanja imaju pojedine društvene pojave proučavajući ih s jednog opšteg sociološkog aspekta, tj. u njihovoj povezanosti s celinom društvenih pojava iz koje su istrgnute u cilju njihovog naučnog proučavanja.

Industrijskom revolucijom otpočeo je proces stvaranja tehničke radne sredine (nasuprot prirodnoj), u kojoj je integritet učesnika u procesu rada (čoveka) bivao stalno ugrožen, a kao pojavni oblici njegovog narušavanja javljaju se povrede na radu i profesionalna oboljenja.³ Razvojem sredstava za proizvodnju, usled čega dolazi do mehanizacije, a potom i automatizacije procesa rada, broj povreda na radu i profesionalnih oboljenja nije se smanjivao. Rastao je, i pored promene oblika narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini. Narušavanje čovekovog integriteta u radnoj sredini izraženo u povredama na radu i profesionalnim oboljenjima bilo je praćeno nizom negativnih ekonomskih i socijalnih posledica. Zato se nastoji da se naučnim metodama prouče uzroci narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini i njihovim uklanjanjem smanje, ako ne i izbegnu negativne posledice koje iz toga proizlaze. Istraživanja koja su zbog toga vršena, i vrše se, pokazala su da do narušavanja čovekovog integriteta dovodi ne samo upotreba određenih sredstava za rad, već i određeni društveni odnosi u kojima se odvija radni proces kao i društveni odnosi u kojima učesnici u radnom procesu žive izvan

¹ O nastanku sociologije u Jugoslaviji vidi: dr Radomir Lukić, »Društveni uslovi razvoja sociologije u Jugoslaviji«, »Sociologija«, 2-3/1959., str. 99—114 i Danilo Ž. Marković, O nastanku sociologije kod nas, »Gledišta«, 67/1961, str. 64—69.

² Opširnije o posebnim sociologijama vidi: dr Jože Goričar, Sociologija, Beograd, »Rad«, 1974., str. 33—36; dr Radomir Lukić, Sociologija morala, Beograd, »Naučna knjiga«, 1977., str. 15—22; dr Vladimir Rašković, Sociologija, »Savremena administracija«, 1967., str. 341—342; dr Danilo Ž. Marković, Osnovi opšte sociologije, Beograd, »Savremena administracija«, 1976., str. 48—50 i dr Ante Fiamengo, Osnovi opće sociologije, Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1963., str. 96.

³ O pojmovnom određivanju povreda na radu i profesionalnih oboljenja vidi: Zoran Bujas, Psihofiziologija rada, Zagreb, Institut za higijenu rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1959, str. 330—369 i Dr Danilo Ž. Marković, Povreda na radu i društvena sredina, Niš, Zajednica instituta i zavoda zaštite na radu, 1969, str. 35—42.

rada. Time je i postavljena potreba konstituisanja jedne posebne sociologije — sociologije zaštite na radu⁴ kao i njene predmetne određenosti.

Naime, sociologija zaštite na radu javlja se kao najmlađa posebna sociologija u sistemu socioloških nauka. U vezi s njenim nastankom (i da li ima potreba za njenim konstituisanjem), postavlja se više pitanja, od kojih se dva svakako mogu smatrati osnovnim, i odgovora, od kojih ovisi dalji razvoj te posebne sociologije. Prvo, postavlja se pitanje, zašto sociologija zaštite na radu nastaje relativno kasno, kad je narušavanje fizičkog, psihičkog i moralnog integriteta čoveka u radnoj sredini staro koliko i sam ljudski rad? Drugo, postavlja se pitanje šta bi u stvari trebao da bude predmet proučavanja sociologije zaštite na radu i kakav je njen odnos prema ostalim naukama koje proučavaju narušavanje čovekovog integriteta u radnoj sredini (tj. povrede na radu i profesionalna oboljenja).

2. Postoji svakako više razloga zašto sociologija zaštite na radu kasno nastaje (i još uvek je nedovoljno razvijena, tj. tek se nalazi u procesu punijeg i potpunijeg konstituisanja). Čini nam se da je pet razloga posebno dovelo do kasnog nastanka sociologije zaštite na radu.

Prvo, nastanak i potpuno predmetno određenje sociologije zaštite na radu zahtevalo je da se prethodno razjasni, da li su povrede na radu i profesionalna oboljenja društvene pojave i, ako jesu, u kom smislu se mogu smatrati društvenim pojavama. Jer, samo ako su povrede na radu i profesionalna oboljenja (kao oblici narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini), društvene pojave, one mogu biti predmet proučavanja društvenih nauka pa i jedne posebne sociologije zaštite na radu. Međutim, ako one to nisu, i ne mogu se smatrati društvenim pojavama, one su mogle i mogu biti predmet proučavanja društvenih nauka samo ako između njih i društva, tačnije društvenih odnosa u radnoj sredini i društvenih odnosa u društvenim grupama u kojima čovek živi izvan rada, postoje specifične veze, tako da ovi društveni odnosi utiču na njihovu pojavu i broj. A upravo o ovim pitanjima nije postojala saglasnost.

Drugo, proučavanja uzroka narušavanja fizičkog i psihičkog integriteta čoveka u radnoj sredini otpočelo je u kapitalističkim zemljama. Ta proučavanja otpočela su pod pritiskom sve snažnijeg razvoja radničke klase i njenih zahteva za poboljšanjem tehničko-higijenskih uslova rada.⁵ Zato se pristupa proučavanju uticaja elemenata fizičke radne sredine na zdravlje radnika, tj. na izazivanje povreda na radu i profesionalnih oboljenja. U ovakvom pristupu proučavanju uzroka koji su dovodili do pojava povreda na radu i profesionalnih oboljenja, izostalo je istraživanje uticaja društvenih odnosa (u radnoj sredini i izvan radne sredine) na nastupanje nesklada između čoveka i njegovog rada, koji može biti praćen i narušavanjem njegovog fizičkog i psihičkog integriteta. Klasnu determinisanost ovakvog pristupa u proučavanju uzroka povreda na radu i profesionalnih oboljenja u kapitalističkom društvu nije potrebno posebno isticati.⁶

Treće, sociologija zaštite na radu relativno se kasno konstituise kao posebna nauka, verovatno i zato što dugi niz godina oni koji su proučavali uzroke narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini, uzgred su pokušavali da otkriju i ukažu na odnose koji eventualno postoje između pojedinih oblika njegovog narušavanja i društvenih odnosa koji postoje u radnoj sredini i društvenim grupama u kojima čovek živi izvan rada, proučavajući to narušavanje sa tehničkog, organizacionog i ekonomskog stanovišta. Pritom najčešće i sami nisu imali zadovoljavajuće obrazovanje iz društvenih, posebno, socioloških nauka.

⁴ Autor je o ovome objavio rad u poljskom časopisu »Ochrona pracy« (Dr Danilo Z. Marković, Przyczynowe do definicji socjologii ochrony pracy, Warszawa, »Ochrona pracy«, Nr. 8/363/1977., str. 8—10)

⁵ Međutim, Karl Marx je ukazivao da povrede na radu i profesionalna oboljenja nastaju i kao posljedica društveno-ekonomskih odnosa u kojima se u procesu rada upotrebljavaju sredstva za proizvodnju. Opširnije o ovome vidi rad autora: Marks o zaštiti na radu, »Revija rada«, Beograd, 5-6/1973., str. 3—7.

⁶ Dr Branislav Nadvornik. Pravo zaštite na radu, Zagreb. »Informator«, 1973. str. 3—8.

Cetvrto, zakasnelom i nedovoljnom razvoju sociologije zaštite na radu, svakako je doprinela i nerazvijenost specifičnih metoda u proučavanju oblika narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini. Posebno nisu bili razvijeni takvi specifični metodi proučavanja narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini kojim bi ovo narušavanje i oblici njegovog ispoljavanja bili proučavani, ako ne kao društvene pojave, a ono njihova povezanost s društvenim odnosima u radnoj sredini i životnoj okolini.

Peto, na relativno zakasnelo nastajanje razvoju sociologije zaštite na radu svakako je uticala i nedovoljna prikupljenost podataka o uzrocima, oblicima i posledicama narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini strogim naučnim metodama. Posebno su nedovoljno bili prikupljeni podaci o vezi između narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini i društvenih odnosa u kojima čovek vrši svoju konkretnu radnu aktivnost.

Faktori na koje ukazujemo i koji su delovali na zakasneli nastanak i nedovoljan razvoj sociologije zaštite na radu, danas deluju u smanjenom intenzitetu a neki i neznatno. Upravo zato sada se više i ne govori samo o potrebi, već se ukazuje i na mogućnost zasnivanja i razvijanja sociologije zaštite na radu kao posebne sociološke nauke. Međutim, za njen razvoj, i određivanje njenog mesta u sistemu nauka, potrebno je preciznije odrediti njen predmet i razviti njen metod.

3. Iz ovoga što je rečeno, proizlazi da je za određivanje predmeta sociologije zaštite na radu, i njen razvoj kao posebne sociološke nauke, potrebno da se ispune tri zahteva, i to: da se prikupe naučnim metodama podaci o uzrocima, oblicima i posledicama narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini; utvrde specifične veze između tog narušavanja i društvenih odnosa i ukaže da, na osnovu tih specifičnih veza, to narušavanje i oblici njegovog ispoljavanja mogu biti predmet sociološkog proučavanja.

Međutim, kao što je poznato, nikada sva građa o predmetu jedne nauke ne može biti prikupljena i obrađena. Naprotiv, stalno prikupljanje podataka predstavlja osnov za ispitivanje i dopunu predmetne određenosti i sistema i vrlo starih i razvijenih nauka.⁶ Pa zato se i može reći da je moguće zasnivanje sociologije zaštite na radu, njeno predmetno određenje i razvoj, i na osnovu već prikupljenih podataka o uzrocima i pojavnim oblicima narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini. Razume se potrebno je stalno prikupljanje novih podataka, uz nastojanje da se to vrši što kritičnije i uz korišćenje što egzaktnijih metoda. Tako prikupljeni podaci omogućiće postavljanje niza posebnih teorija o uzrocima i posledicama narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini i omogućiće, ne samo preciznije predmetno određivanje sociologije zaštite na radu, već i izgrađivanje njenog sistema kao posebne sociološke nauke.⁷

Ako prihvatimo da je moguće na osnovu prikupljenih podataka o uzrocima u oblicima narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini moguće govoriti o zasnivanju sociologije zaštite na radu, onda da bi se ona zasnivala, predmetno odredila i razvila, potrebno je da pokažemo da povrede na radu i profesionalna oboljenja, kao pojavni oblici narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini, mogu biti predmet proučavanja društvenih nauka, pa i socioloških, i ukazivati na specifične veze između njih i društva.

⁶ Stalno preispitivanje i preuređivanje već postojećih sistema nauka na osnovu novo prikupljenih podataka je nužno jer su i pojave o kojima se podaci prikupljaju promjenljivi. Upravo zato i jedinom prikupljeni podaci, na osnovu kojih se zaključuje o pojavama, moraju se iznova prikupljati.

⁷ Kad se u kontekstu ovakvog pristupa izgrađivanju sistema pojedinih nauka ima u vidu i sva složenost problematike povreda na radu i profesionalnih oboljenja, i teškoće u utvrđivanju njihovih uzroka, onda je jasno da se i na osnovu prikupljene građe, može pristupiti izgrađivanju sistema sociologije zaštite na radu. Jer izgrađivanje njenog sistema, ma koliko taj sistem bio na početku i nesavršen, ipak predstavlja značajan doprinos proučavanju povreda na radu i doprinosi unapređenju zaštite na radu. Sistem sociologije zaštite na radu pokazaoće ne samo na kom stepenu razvoja se ona kao nauka nalazi, već će ukazati i u kom pravcu treba da se ona svojim istraživačkim zahvatima usmeri, kako u cilju prikupljanja podataka, tako i u njihovoj naučnoj obradi, tj. u izgrađivanju naučnih teorija.

Polazeći od shvatanja ljudskog rada kao društvenog fenomena, a pre svega od njegovog sociološkog poimanja,⁸ suštine procesa rada i pojmovnog određivanja društvenih pojava, smatramo da se povrede na radu i profesionalno oboljenje kao pojavni oblici narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini, mogu smatrati društvenim pojavama. Naime, kao što je poznato, društvene pojave se najčešće određuju kao povezana ponašanja pojedinaca koji proizvode određene promene u prirodi, društvu ili na samim ljudima koji povezuju svoja ponašanja. Suština društvene pojave sastoji se u povezanom delovanju ponašanja pojedinaca. Ovo delovanje se sastoji u proizvođenju izvesnih promena kojih ne bi bilo kad ne bi bilo tog povezanog delovanja. Znači, društvene pojave se sastoje iz povezanih ponašanja pojedinaca. A ponašanje pojedinaca se ispoljava u njegovom držanju, psihičkom ili fizičkom. Međutim, bez obzira da li se radi o fizičkom ili psihičkom, aktivnom ili pasivnom ponašanju, ponašanje kao element društvene pojave mora se spolja opaziti ako je fizičko, odnosno, preko znakova opaziti ako je psihičko.⁹ Društvene pojave javljaju se kao povezano ponašanje pojedinaca koje proizvodi neka promena (i takve društvene pojave nazivaju se društvenim procesom) ili kao povezano delovanje prvih povezanih ponašanja (i te društvene pojave označavaju se kao društvene tvorevine).¹⁰

Ako se pođe od ovakvog pojmovnog određivanja društvenih pojava i njihove klasifikacije na društvene procese i društvene tvorevine, onda je ljudski rad društvena pojava, i to društveni proces. Naime, u vršenju radne aktivnosti ljudi povezuju svoja ponašanja i radom kao društvenim procesom menjaju prirodu, ali menjaju i sami sebe. Međutim, promene koje nastaju na čoveku kao posledica rada kao društvenog procesa nisu samo pozitivne (kao što je razvijanje njegovih potencija za stvaralački rad i dr.), već mogu biti i negativne, u koje spada i narušavanje čovekovog integriteta što se ispoljava u povredama na radu i profesionalnim oboljenjima. Upravo zato, povrede na radu i profesionalna oboljenja, kao promene koje nastaju na čoveku kao posledica povezanog ponašanja u okviru društvenog procesa — rada, mogu se smatrati društvenim pojavama, i to kao društvena tvorevina. To znači da povrede na radu i profesionalna oboljenja, kao pojavni oblici narušavanja čovekovog integriteta u radnoj sredini, kao društvene pojave (tvorevine) mogu biti predmet proučavanja društvenih nauka.

Međutim, da bi povreda na radu i profesionalna oboljenja mogla biti predmet proučavanja i jedne posebne sociologije potrebno je da između njih i društva postoje specifične veze koje se mogu sociološki proučavati. Nama se čini da je i taj uslov ispunjen. Naime, dosadašnja proučavanja aktivnosti čoveka u radnom procesu i uzroka narušavanja njegovog integriteta u radnoj sredini, pokazala su da čovek radnu aktivnost vrši celom svojom ličnošću i da uticaj koji na njega imaju društveni odnosi izvan radne sredine utiču i na način povezivanja njegovog ponašanja u procesu rada. Ti odnosi, takođe, mogu uticati i na stvaranje situacija u procesu rada u kojima dolazi do narušavanja njegovog fizičkog i psihičkog integriteta. Isto tako, poznato je da društvo u kome se odvija konkretan proces rada, suštinom društveno-ekonomskih odnosa koji u njemu postoje, određuje položaj čoveka u procesu rada i utiče na stvaranje uslova za veći ili manji povratan negativan uticaj procesa rada na čoveka što se može izraziti i u narušavanju njegovog integriteta, tj. u povredama na radu i profesionalnim oboljenjima. Znači, između narušavanja čovekovog integriteta, (što se ispoljava u povredama na radu i profesionalnim oboljenjima), u radnoj sredini i društvu postoje specifične veze

⁸ O sociološkom pojmu rada vidi knjigu autora, *Sociologija rada*, Beograd, »Savremena administracija«, 1977, str. 122—126.

⁹ Opširnije o ovome vidi: Dr ardomir Lukić, *Osnovi sociologije*, Beograd, »Nučna knjiga«, 1975., str. 160—177.

¹⁰ *Ibid.*, str. 168—201.

koje mogu biti predmet sociološkog proučavanja, pa i predmet proučavanja jedne posebne sociologije — sociologije zaštite na radu.

4. Ako se prihvate izloženi argumenti o tome da su ispunjeni bitni uslovi za zasnivanje sociologije zaštite na radu kao posebne društvene i sociološke nauke, onda se može pristupiti i određivanju njenog predmeta.¹¹ Međutim, pri definisanju predmeta njenog istraživanja moraju se imati u vidu dve činjenice. Prvo, mora se polaziti uopšte od pojmovnog određenja posebnih sociologija. A skoro da postoji opšta saglasnost, što imi prihvatamo, da su to posebne nauke koje za predmet svojih proučavanja imaju pojedine društvene pojave istražujući njihove specifične veze s društvom, s ukupnošću ostalih društvenih pojava. Drugo, mora se polaziti i od saznanja opšte sociologije da između svih društvenih pojava, kao i između svake od njih, posebno i društva kao celine postoje veze koje se mogu naučno saznati, a takva saznanja su u stvari sociološka saznanja. I sociologija zaštite na radu upravo treba da, ne samo da istražuje specifičnost povreda na radu i profesionalnih oboljenja kao društvenih pojava, već da otkriva i istražuje njihove specifične veze s društvom kao celinom svih ostalih društvenih pojava.

Imajući ovakvo pristup u određivanju predmeta sociologije zaštite na radu, nama se čini da se njen predmet proučavanja može odrediti sledećim rečima: sociologija zaštite na radu kao posebna sociološka nauka za predmet svog proučavanja ima narušavanje integriteta čoveka u radnoj sredini, njegove uzroke i pojavne oblike kao društvenu pojavu, istražujući specifične veze koje postoje između ove pojave i društvenih odnosa u radnoj sredini i životnoj okolini.¹² Ovakvo predmetno određenje sociologije zaštite na radu ukazuje na njenu usmerenost da sa sociološkog stanovišta proučava povrede na radu i profesionalna oboljenja kao najčešće oblike narušavanja čovekovog fizičkog i psihičkog integriteta u radnoj sredini.

U isto vreme ovakvo određivanje predmeta proučavanja sociologije zaštite na radu kao posebne sociologije omogućava da predmetom njenog proučavanja budu svi oblici narušavanja integriteta (fizičkog, psihičkog i moralnog) čoveka u radnoj sredini koji se mogu javljati s razvojem fizičkih elemenata radne sredine i promenama u sadržaju i karakteru rada koje nastaju kao posledice ovog razvoja u datim društveno-ekonomskim odnosima.

Međutim, i kad se prihvati ovakvo određivanje predmeta sociologije zaštite na radu, ostaju velike teškoće u utvrđivanju specifičnosti predmeta njenog proučavanja. Oblici narušavanja integriteta čoveka u radnoj sredini vrlo su brojni i nastaju kao posledica vrlo velikog broja uzroka. Naime, povrede na radu i profesionalna oboljenja kao najčešći pojavni oblici narušavanja fizičkog i psihičkog integriteta čoveka u radnoj sredini, različitog su intenziteta i nastaju kao posledice delovanja više uzroka. Zbog toga je otežano kako utvrđivanje društvenog karaktera ovih pojava, tj. njihovih obeležja kao društvenih pojava, tako i njihovo uzročno objašnjenje. Sociologija zaštite na radu, imajući ih za svoj predmet proučavanja, upravo treba da ih s ovih stanovišta i istražuje, otkrivajući njihove specifične veze i utvrđujući uzročnost u njihovom nastajanju.

Pa i pored ovih teškoća smatramo da sociologija zaštite na radu može da prouči sa sociološkog stanovišta oblike narušavanja čovekovog integriteta u rad-

¹¹ Sociologija zaštite na radu da bi obezbedila sebi mesto u sistemu društvenih, a posebno socioloških nauka mora imati (kao i svaka druga nauka), tačno određen svoj predmet proučavanja. To je posebno značajno, pošto njen metod, kao element njenog diferenciranja od ostalih nauka, nije još dovoljno razvijen. Razume se da se ovim ne želi reći da nema potrebe za izgrađivanjem njenog metoda. Međutim, njegovo izgrađivanje umnogome zavisi i od njenog predmetnog određenja.

¹² Ovde se pod životnom okolinom podrazumevaju društvene grupe u kojima čovek živi izvan rada.

noj sredini, posmatrajući oblike ovog narušavanja kao društvene pojave i specifične veze između oblika njegovog narušavanja i društvenih odnosa u radnoj sredini i životnoj okolini. I na osnovu rezultata svojih istraživanja sociologija zaštite na radu može da ukaže na puteve uređivanja radne sredine tako da u njoj ne postoji opasnost da integritet čoveka bude narušen. Na taj način ona može dati vidan doprinos nastojanjima za humanizaciju rada pošto društvena i tehnička humanizacija rada u osnovi predstavljaju jedinstven proces.

5. U socijalističkoj Jugoslaviji u uslovima socijalističkog samoupravljanja u čijoj osnovi se nalazi društveno-ekonomski položaj radnog čoveka kao slobodnog stvaraoca i samoupravljača postoji naglašenija društvena potreba za oformljenjem i razvojem sociologije zaštite na radu. Ta potreba proizlazi i iz društvene angažovane uloge nauke, a posebno društvenih nauka u ostvarivanju društvenih uslova i odnosa u kojima se odvija proces oslobađanja čoveka i rada.¹³

Naime, u sistemu socijalističkih samoupravnih odnosa bezbedni uslovi rada, tj. uslovi rada u kojima ne postoji opasnost po narušavanje integriteta čoveka u radnoj sredini¹⁴ sastavna su komponenta socijalističkog samoupravnog produkcionog odnosa.¹⁵ I zato je u dokumentima jedanaestog kongresa SKJ i istaknuta potreba energičnog angažovanja komunista u pravcu poboljšavanja uslova rada, humanizaciju rada i radnih uslova. Naime, obezbeđivanje bezbednih uslova rada u radnoj sredini shvata se kao sastavna komponenta procesa oslobođenja rada.¹⁶

I kao što se razvijanje socijalističkih samoupravnih odnosa, i socijalističkog samoupravnog produkcionog odnosa, treba da zasniva na rezultatima naučnoistraživačkog rada društvenih uslova u kojima se oni razvijaju, tako i ostvarivanje bezbednih uslova rada, kao sastavnog elementa socijalističkih samoupravnih odnosa treba da se zasniva na rezultatima naučno-istraživačkog rada, pa i na saznanjima koja otkriva sociologija zaštite na radu, proučavajući probleme zaštite čoveka u radnoj sredini sa sociološkog stanovišta koje smo upravo u ovom radu i razmatrali. Razume se, time se ne umanjuje pravo i dužnost radnika da u osnovnim organizacijama udruženog rada rade na stvaranju bezbednih uslova rada,¹⁷ već se stvara osnova na osnovu naučnih saznanja za njihovu efikasniju i racionalniju samoupravnu akciju u cilju obezbeđivanja uslova rada u radnoj sredini u kojima ne postoji opasnost po narušavanje njihovog integriteta.¹⁸

¹³ Sociologija zaštite na radu koja se oformljuje u Jugoslaviji za svoju naučno-teorijsku osnovu treba da ima marksizam, a pre svega, marksističko učenje o radu i čoveku. Ona treba u istraživanju narušavanja integriteta čoveka (kao društvene pojave) u radnoj sredini, da pođe od marksističkog shvaćanja ljudskog rada kao »posrednika« između čoveka i prirode i u isto vreme delatnosti koja radno određuje čovka i čini njegovu generičku suštinu.

¹⁴ »Radni čovek ima pravo na uslove rada koji obezbeđuju njegov fizički i moralni integritet i sigurnost« (Ustav SFRJ, čl. 161.).

¹⁵ »Savez komunista se zalaže da se u svakoj radnoj, odnosno životnoj sredini vodi akcija za izgradnju novog odnosa i prakse u pogledu društvene brige o čoveku u našem društvu u tom pravcu da to mora postati osnovna komponenta vlastitog samoupravnog produkcionog odnosa i materijalnog i socijalnog razvoja« (Osnovne teze za pripremu stavova i dokumenata Jedanaestog kongresa Saveza komunista Jugoslavije, Beograd, »Komunist«, 1978, str. 62).

¹⁶ Opširnije o ovome videti rad autora: Oslobođenje rada i zaštita na radu, Beograd, »Revija rada«, br. 3/1978., str. 24—32.

¹⁷ Vidi čl. 190. Zakona o udruženom radu.

¹⁸ Na potrebu oformljenja sociologije zaštite na radu svakako ukazuje i relativno veliki broj povreda na radu u Jugoslaviji. Naime, u 1976. godini bilo je 274.243 povrede na radu, od kojih je 622 bilo praćeno usmrćenjem povređenih, a iste godine invalidsku penziju (zbog invalidnosti nastale usled povrede na radu ili profesionalnog oboljenja) primalo je oko 500.000 korisnika, što je u novcu iznosilo preko 45.000 miliona dinara.

Danilo Ž. Marković:

**A Contribution to the Specification of Subject Matter of the Sociology
of Occupational Safety**

SUMMARY

The sociology of occupational safety is one of the newest areas in the discipline. Its status and the perspectives for further development depend on resolution of two basic sets of problems:

- it is necessary to respond to the fact that this particular sociology originated relatively late although the problems with which it deals are as old as human labor;
- it is necessary to exactly determine what should be the subject matter of study and its relationship to other sciences which deal with similar phenomena.

In order to further develop the sociology of occupational safety, it is necessary to accept the social character of man's position at work. Various forms of disturbances of man's integrity in the work environment are social phenomena and as such should be the subject of social scientific research. The relatively high number of accidents at work in Yugoslavia increases the relevance of the need to develop a sociology of occupational safety.